

*І.Г. КИРИЛЕНКО, доктор економічних наук,
член-кореспондент НААН
В.В. ДЕМ'ЯНЧУК, кандидат сільськогосподарських наук
Б.В. АНДРЮЩЕНКО, В.С. ЖИГАДЛО, О.В. СІКАЧИНА
Інститут розвитку аграрних ринків*

Тенденції на світових регіональних ринках зерна та перспективи України

Постановка проблеми. Нині продовольче забезпечення є найбільш гострим питанням, від вирішення якого залежать подальший розвиток і доля сучасного світу. Глобальне потепління, кліматичні катаклізми, урбанізація й ряд інших факторів спричинили суттєве зменшення площ сільськогосподарських земель. За даними ФАО площа ріллі на душу населення скорочується – з 0,38 у 1970 році до 0,23 га у 2000 році, за прогнозом, до 2050 р. цей показник становитиме 0,15 га [3].

У цьому відношенні на перший план виходить питання забезпечення людства продовольчим і фуражним зерном, що є основою стабільності продовольчої безпеки цивілізованого світу, адже саме зерно є основним продуктом харчування людини, найважливішою складовою кормів для тварин та сировиною для ряду галузей промисловості. Саме високий вміст у зерні вуглеводів, білків і вітамінів, особливо групи В, визначає його високу поживність та цінність для використання на корми. Слід також зауважити, що по мірі поширення в світі нових уявлень про оптимальне харчування людини, відповідно до якого у його структурі мають переважати продукти рослинного походження [1], питання виробництва й забезпечення людства зерном набувають найактуальнішого значення.

Разом із тим важливо зазначити, що населення світу зростає вищими темпами, ніж виробництво продовольства, в т.ч. зерна. При цьому суттєво збільшується споживання і за рахунок підвищення добробуту в тих регіонах світу, де ще кілька десятиліть тому населення жило переважно надголодь. А нині – це локомотив світової економіки та майже 2/3 жителів планети (Індія, Китай, Індонезія й ін.). На цьому фоні вирішення питання продовольчої безпеки людства проходить надзвичайно повільно.

У матеріалах IV Всесвітнього економічного форуму в Астані (2011 р.) зазначено, що для повного задоволення людства в продуктах харчування їх виробництво вже найближчим часом необхідно збільшити в 1,7 раза.

У доповіді Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН «Стан справ у зв'язку із відсутністю продовольчої безпеки в світі» [2] відзначено, що протягом останніх двох років 870 млн осіб у світі хронічно недоїдають. При цьому повноцінне харчування, розширення у відповідних масштабах виробництва продовольства визначається як головна умова світового економічного зростання. Досягнення цієї мети залежить передусім від державної політики, особливо в країнах-провідних виробниках продовольства, яка повинна бути спрямована на створення умов для зростання аграрного виробництва й особливо його зернового сектора.

За оцінками експертів ООН, чисельність населення світу у 2050 році досягне 9,1 млрд

осіб, що потребуватиме суттєвого збільшення обсягів виробництва продовольства, зокрема додатково – близько 1 млрд т зерна [4].

З іншого боку, формування та реалізація виваженої довгострокової державної політики в аграрному секторі країн-лідерів світового виробництва продовольства має вирішувати як питання консолідації зусиль світового співтовариства щодо забезпечення продовольчої безпеки людства, так і значного підвищення ефективності власних аграрних виробництв як одних із базових складових вітчизняних економік. При цьому для країн із зростаючою економікою, в яких практично завершуються процеси перехідного періоду (а до них також належить Україна), надзвичайно важливою складовою державної аграрної політики є розробка ефективної експортної стратегії держави щодо аграрної продукції, яка, в свою чергу, повинна стати головним мотивувальним чинником зростання вітчизняного агропромислового комплексу.

Зазначимо: «Україна – одна з небагатьох держав, де є величезний потенціал нарощування виробництва продовольства, особливо зерна».

Чудовою мотивацією для цього є також унікальне географічне положення щодо окремих сегментів світового ринку продовольства, які нині, в результаті розвитку локальних економік, показують значне зростання. Отже, запровадження такої стратегії має непересічне значення щодо зміцнення економіки держави в цілому та виходу вітчизняної аграрної продукції на перші позиції в світі. При цьому можна очікувати протягом найближчих 10 років зростання експорту вітчизняної аграрної продукції щонайменше в 1,5 раза, що становитиме майже 15 млрд дол. США. А це також надзвичайно важливо для платіжного балансу, стабільності національних грошей.

Мета статті – визначення тенденцій щодо функціонування основних світових ринків зерна пшениці, кукурудзи та ячменю, які формуються від початку нового тисячоліття, зокрема в плані їх географічної сегментації, а також перспектив розвитку вітчизняного аграрного сектору щодо світового ринку в частині саме зернових культур.

Виклад основних результатів дослідження. Як об'єкт дослідження використані показники світового виробництва визначених для аналізу зернових культур протягом 2000/01 – 2011/12 маркетингових років (МР).

При вивченні географічної сегментації зазначених ринків зерна прийнято таку схему їх географічного поділу, яка використовується Департаментом сільського господарства США [5] при аналізі світових ринків продовольства: Північна Америка (Канада, Мексика, США), Центральна Америка (Коста Ріка, Сальвадор, Гватемала, Гондурас, Нікарагуа, Панама), країни Карибського басейну (Антигуа і Барбуда, Куба, Домініканська Республіка, Мартініка та ін.), Південна Америка (Аргентина, Болівія, Бразилія, Чилі, Еквадор, Парагвай та ін.), Європейський Союз, країни колишнього Радянського Союзу (за винятком Латвії, Литви та Естонії), Близький Схід (Іран, Ірак, Ізраїль, Йорданія, Кувейт, Ліван, Катар, Саудівська Аравія, Туреччина, Ємен, Об'єднані Арабські Емірати, Сирія), Північна Африка (Алжир, Єгипет, Лівія, Марокко, Туніс), Субсахарська Африка (всі африканські країни за винятком Північної Африки), Східна Азія (Китай, Гонконг, Японія, Південна та Північна Корея, Макао, Монголія, Тайвань), Південна Азія (Афганістан, Бангладеш, Бутан, Індія, Непал, Пакистан, Шрі-Ланка, Мальдіви), Південно-східна Азія (Бруней, Бірма, Камбоджа, Індонезія, Лаос, Малайзія, Філіппіни, Сінгапур, Таїланд, В'єтнам), Океанія (Австралія, Фіджі, Нова Зеландія, Папуа Нова Гвінея), інші країни Європи (Албанія, Боснія та Герцеговина, Хорватія, Ісландія, Македонія, Норвегія, Сербія, Швейцарія). При зборі інформації для дослідження використана база даних Департаменту сільського господарства США [5]. Також із метою визначення характеру загальних змін, що відбувалися в окремих географічних сегментах світового ринку зерна протягом досліджуваного періоду, був використаний підхід оцінки зміни середньої трирічної частки регіону в загальному світовому імпорті.

Аналіз динаміки світового виробництва пшениці (рис. 1) показує, що з початку нового тисячоліття площі посіву цієї культури

в світі збільшилися на 2,8%, або на 6 млн га, при тому, що обсяги її виробництва зросли з 2000 по 2011 рік майже на 112 млн т (на 19,2%) і становили у 2011/12 МР 695 млн т. Що було досягнуто, головним чином, за рахунок технологічних факторів, про що показує зростання врожайності з 27 до 31,3 ц/га (на 16%). Водночас обсяг світової торгівлі зерном пшениці зріс на 52,3% та перевищив

150 млн т. Разом із тим обсяги світового споживання пшениці зросли на 17,4% (на 101,8 млн т). На наш погляд, це доводить, з одного боку, про стабілізацію рівня споживання зерна пшениці у традиційних сегментах світового ринку, а з іншого – про зростання споживання і платоспроможного попиту на нових ринках.

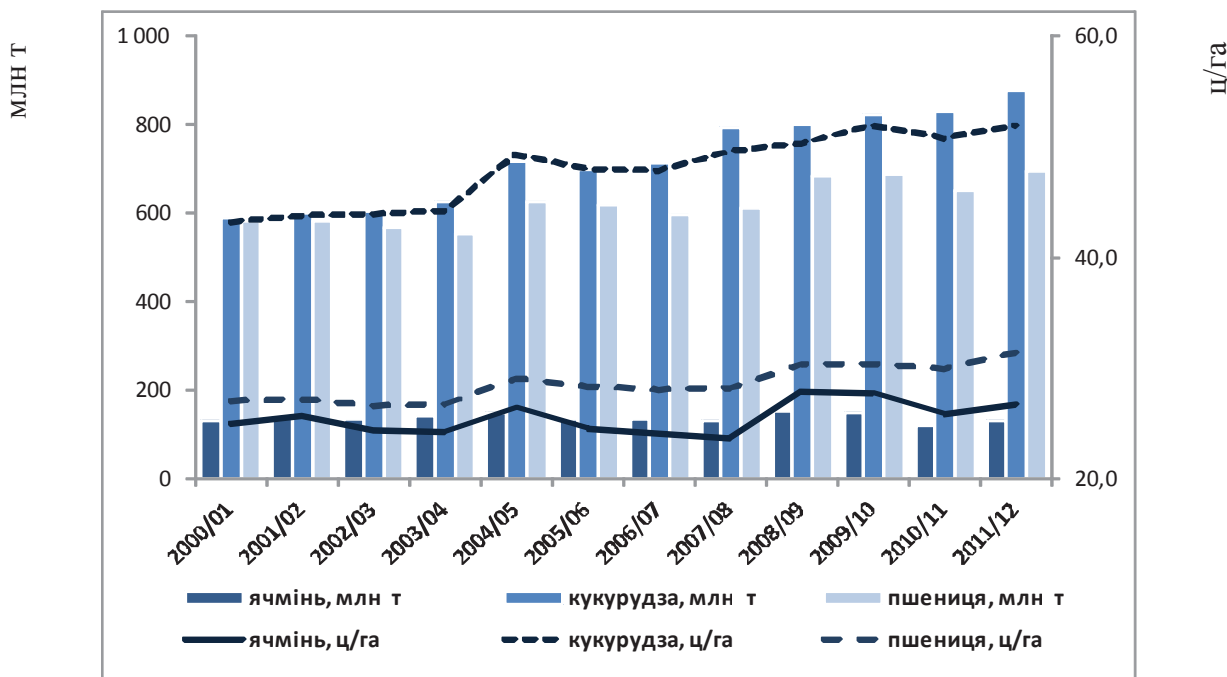

Рис. 1. Динаміка виробництва та врожайності зернових культур у світі

Джерело: United States Department of Agriculture, Foreign Agricultural Service [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fas.usda.gov/psdonline/psdHome.aspx>.

Більш динамічно зростає світове виробництво зерна кукурудзи. Так, при розширенні площ посіву культури на 22,8% обсяги її виробництва збільшилися на 285,3 млн т (на 48,2%). При цьому обсяги світового споживання зерна кукурудзи зросли на 41,3%. Потужним мотиватором цих процесів є принципово новий напрям використання цієї культури, а саме на виробництво біопалива.

Що стосується зерна ячменю, то за останні 12 МР обсяги його виробництва й рівень споживання, а також посівні площі суттєво не змінювалися, і це при тому, що високі показники, одержані у 2004/05, 2008/09 та 2009/10 МР, очевидно, були зумовлені деяким розширенням площ посіву цієї культури (на 2,3-8,4% до рівня 2000 року).

Слід також відзначити, що в цілому світове виробництво цих культур із початку 2000 року практично балансує на рівні його споживання – за досліджувані 12 МР світове виробництво зерна пшениці лише протягом п'яти з них дещо перевищило обсяги його споживання, по кукурудзі та ячменю – відповідно протягом 4 років (рис. 2).

Аналогічна ситуація спостерігається і щодо регіональної динаміки виробництва зерна досліджуваних культур.

Отже, на світовому ринку зерна пшениці не відбулося істотних змін щодо рейтингових оцінок регіонів за останні 12 МР.

Підкреслимо, що світове лідерство з виробництва пшениці стабільно утримують країни Європейського Союзу, Східної Азії, Південної Азії, колишнього Радянського Союзу та Північної Америки.

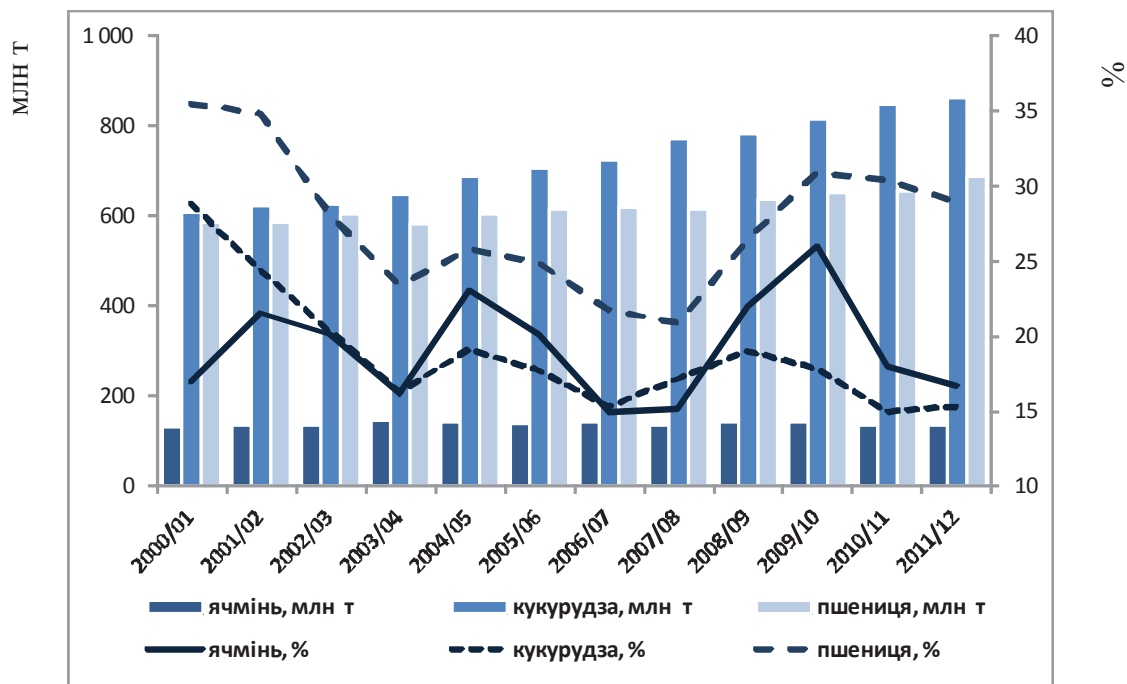

Рис. 2. Динаміка внутрішнього споживання та показника відношення внутрішнього споживання до кінцевих запасів у світі

Джерело: United States Department of Agriculture, Foreign Agricultural Service [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fas.usda.gov/psdonline/psdHome.aspx>.

Разом із тим порівняно з 2000/01 МР у 2011/12 МР виробництво пшениці в країнах ЄС збільшилося на 5,7 млн т (на 4,3%), Східної Азії – на 18,7 (18,6%), Південної Азії – на 14,4 (14,1%), колишнього Радянського Союзу (далі – РС) – на 51,3 (81,3%), Близького Сходу – на 8,1 (24,8%), Океанії – на 7,3 (32,7%), Південної Америки – на 4,7 (22,8%), Північної Африки – на 8,5 млн т (на 85,4%). При цьому в регіоні Північної Америки виробництво пшениці зменшилося на 7,3 млн т (на 8%). Тут більший акцент було зроблено на кукурудзу та сою, про що буде сказано нижче.

Отже, наведені дані показують значне зростання виробництва пшениці в азійських регіонах, країнах колишнього РС, Океанії й Південній Америці при відносно стабільному рівні виробництва в регіонах-лідерах світового ринку.

Такі тенденції мають різні причини. Зокрема, для країн колишнього РС нині найбільш характерним є суттєве скорочення виробництва тваринницької продукції (головним чином унаслідок падіння платоспроможного попиту та скасування державних дотацій), що радикальним чином вплинуло на структуру посівних площ (скоротилися площі під кормовими

культурами, натомість пропорційно зросли обсяги посівів зернових).

В азійських і південноамериканських регіонах, навпаки, підвищується рівень життя, відповідно – й споживчий попит, який стимулює в т.ч. розвиток тваринництва, що, в свою чергу, і є одним із основних споживачів зерна.

Тому цілком логічно аналіз динаміки світового експорту зерна пшениці показує, що за результатами 2011/12 МР до трійки лідерів належать країни Північної Америки, колишнього РС та Океанії.

Зазначимо, що протягом досліджуваного періоду країни колишнього РС перемістилися в рейтингу експортерів зерна з п'ятої на другу позицію, країни ЄС – з третьої на п'яту, Океанії – з другої на третю позицію. При цьому частка країн Північної Америки у світовому експорті пшениці знизилася з 8 до 6,7%, Європейського Союзу – з 2,7 до 2,4%, а частка країн колишнього РС – збільшилася з 0,8 до 5,6%, Океанії – з 2,7 до 3,5%, Південної Америки – з 2 до 2,4%.

Обсяги імпорту пшениці з 2000 року збільшилися: в країни Північної Африки – на 35,2%, Близького Сходу – на 30,1, Східної Азії – на 50, Південно-східної Азії – на 73%,

Субсахарської Африки – вдвічі. Обсяги імпорту пшениці до країн цих регіонів зросли протягом досліджуваного періоду в 1,52 раза та в 2011/12 МР становили 97,93 млн т, що становить 66,5% світового експорту пшениці й 14,1% від світового виробництва (у 1990/91 МР на ці країни припадало 57,4% світового імпорту, що дорівнювало 9,6% світового виробництва зерна пшениці). Для України це означає формування вигідної кон'юнктури, а саме – за рахунок наявності поруч величезного ринку споживання.

Крім того, в результаті швидкої зміни клімату через п'ять років Африку очікує подальше опустелювання, а також прогнозовано високі темпи приросту населення. Отже, для України як одного з провідних світових виробників зерна пшениці така ситуація може й повинна виступати суттєвим мотиватором зростання його виробництва.

Зазначимо, що не відбулося істотних змін щодо рейтингу країн-провідних виробників зерна пшениці у 2011/12 МР. Як і в 2000/01 МР, він виглядає наступним чином – ЄС, Китай, Індія, Російська Федерація, США. При цьому Україна перемістилася з одинадцятої на десяту позицію, Казахстан – з дванадцятої на дев'яту, Аргентина – з десятої на дванадцяту, Туреччина – з дев'ятої на одинадцяту. Найбільшим експортером пшениці за досліджуваний період були США, Австралія перемістилася з третьої на другу, Російська Федерація – з дев'ятої на третю, Канада – з другої на четверту, Україна (рис. 3) – з дванадцятої на восьму, ЄС – із четвертої на п'яту, Індія – з восьмої на тринадцяту, Туреччина – з сьомої на дев'яту, Бразилія – з тринадцятої на десяту, Китай – з десятої на дванадцяту позицію.

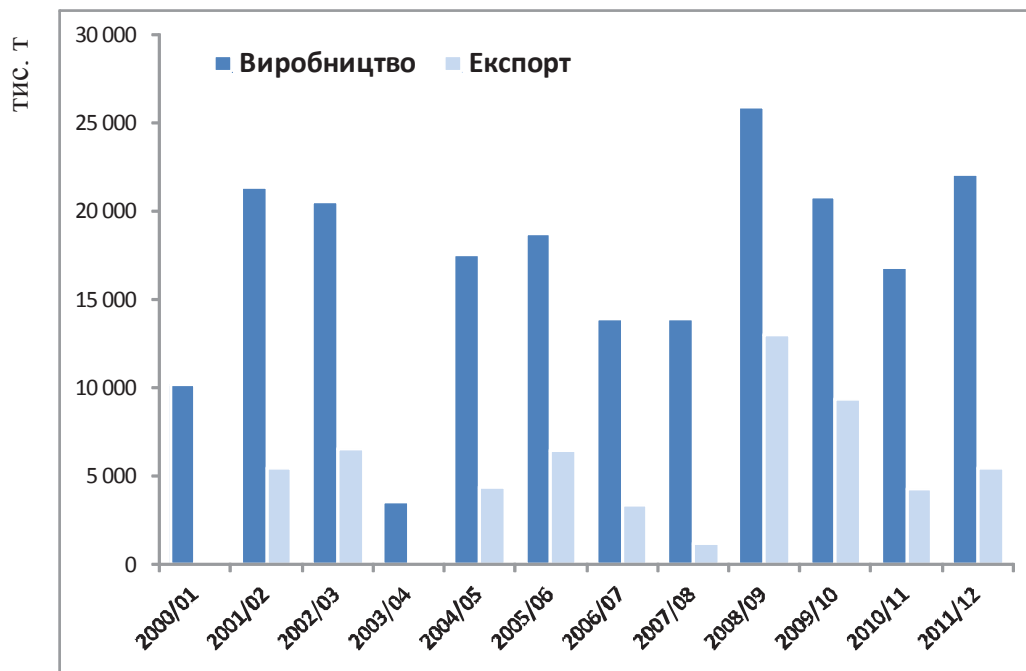

Рис. 3. Динаміка виробництва та експорту пшениці в Україні

Джерело: United States Department of Agriculture, Foreign Agricultural Service [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fas.usda.gov/psdonline/psdHome.aspx>.

Наведені дані показують, що від початку нового тисячоліття відбулися певні зміни щодо рейтингу лідерів світового експорту – до трійки основних світових експортерів увійшли країни Північної Америки, колишнього РС та Океанії, тоді як Європейський Союз поступився провідними позиціями. Також суттєво збільшилися (на 9,1 в.п.) об-

сяги імпорту пшениці до країн Північної Африки, Близького Сходу, Східної Азії, Південно-східної Азії та Субсахарської Африки. Ці надзвичайно перспективні для України ринки протягом останнього десятиріччя демонструють достатньо стабільний попит на зерно, особливо пшениці, що говорить про стійку й позитивну для нас тенденцію.

У частині зерна кукурудзи (за результатами 2011/12 МР) основне його виробництво зосереджено в регіонах Північної Америки, Східної Азії, Південної Америки та ЄС. Слід відзначити, що протягом досліджуваного періоду рейтинг цих, а також інших регіонів (Субсахарська Африка, Південно-східна Азія, Південна Азія) практично не змінювався, за винятком регіону країн колишнього РС, який перемістився з восьмої позиції у 2000/01 МР на шосту у 2011/12 МР.

При цьому порівняно з 2000/01 МР у 2011/12 МР обсяги виробництва зерна кукурудзи у Північній Америці збільшилися на 24%, в регіоні Східної Азії – в 1,8 раза, Південній Америці, Південно-східній Азії, Субсахарській Африці – в 1,6 раза, в ЄС цей показник не перевищив 31%, а в країнах колишнього РС обсяги виробництва збільшилися в 4,5 раза.

Протягом досліджуваного періоду обсяги світового експорту зерна кукурудзи збільшилися на 33,1%. Стосовно цієї культури слід зазначити, що суттєвим фактором мотивації зростання її виробництва є активне розширення світової індустрії біопалива. Зокрема, у США до третини врожаю кукурудзи (від 70 до 100 млн т) щорічно спрямовується на виробництво біоетанолу.

А тому логічно, що лідером світового виробництва зерна кукурудзи залишається регіон Північної Америки, далі за рейтингом – Південна Америка, країни колишнього РС, Південна Азія, ЄС.

Порівняно з 2000/01 МР країни колишнього РС в рейтингу світових експортерів перемістилися з сьомої на третю позицію, Східна Азія – з третьої на дев'яту, Південна Азія – з восьмої на четверту, Південно-східна Азія – з п'ятої на восьму, Субсахарська Африка – з четвертої на шосту. Разом із тим обсяги експорту кукурудзи з регіону Північної Америки зменшилися на 20%, а в регіонах Південної Америки та Субсахарській Африці – збільшилися майже вдвічі. В ЄС обсяги експорту кукурудзи зросли у 5,5 раза, а в країнах колишнього РС – у 36,5 раза.

Слід окремо зазначити, що на відміну від ситуації щодо експортерів у частині імпортерів за 12 МР, що досліджувалися, рейтинги регіонів не змінювалися й мали наступний вигляд – Східна Азія, Північна Америка, Північна Африка, Близький Схід, Південна Америка, ЄС, Південно-східна Азія, Центральна Америка.

Протягом досліджуваного періоду найменше зростання імпорту спостерігалось в регіоні Східної Азії (4%), в інших регіонах світу збільшення імпорту відбувалося швидшими темпами – до ЄС в 1,7 раза, до Близького Сходу – на 65,3%, до Південної Америки – на 62,2, до Північної Африки та Північної Америки – на 42, до Центральної Америки та Південно-східної Азії – на 38,6 і 38,3% відповідно.

Водночас, коли у 2000/01 МР найбільша частка експорту припадала на регіон Східної Азії – 41,3%, то в 2011/12 МР, за відсутності зміни рейтингу регіону серед імпортерів, вона становила 33,2%. Відбулися також і певні зміни щодо збільшення частки світового імпорту в наступних регіонах світу – Південна Америка та Близький Схід – на 2,3 в.п., Північна Америка й Північна Африка – на 1,2, ЄС – на 1,6 в.п.

Наведені дані показують, що протягом 12 МР суттєво збільшився попит на зерно кукурудзи в країнах ЄС, Близького Сходу й Південно-Східної Азії. При цьому головними виробниками кукурудзи залишаються США, Китай, Бразилія та ЄС. Україна підвищила свій рейтинг виробника – з 14 позиції на п'яту, Нігерія – з 13 на 11, Аргентина перемістилася з п'ятої на сьому, Канада – з дев'ятої на 10, Єгипет – з 11 на 15, Бразилія – з четвертої на третю, Індія – з сьомої на шосту, Індонезія – з 10 на 12, Мексика – з шостої на восьму, Російська Федерація – з 16 на 14 позицію.

Серед експортерів зерна кукурудзи за результатами 2011/12 МР провідні позиції займали США (1), Бразилія (2), Аргентина (3), Україна (4), Індія (5), ЄС (6). Протягом досліджуваного періоду щодо рейтингу світових експортерів зерна кукурудзи відбулися наступні зміни – Китай втратив позицію од-

ного з провідних експортерів кукурудзи (3), яку він займав у 2000/01 МР, та перемістився на 11 позицію, Україна перейшла з сьомої на четверту позицію (рис. 4), Південно-Африканська Республіка з п'ятої позиції опустилася на восьму, Індія – з дев'ятої на п'яту, Бразилія – з четвертої на другу, Російська Федерація перемістилася в рейтингу експортерів з 13 на сьому позицію. Це показує, що на світовому ринку зерна кукурудзи за останнє десятиліття з'явилися нові потужні гравці, особливо це стосується Бразилії, України й Індії, а отже, можна

очікувати посилення конкуренції на окремих сегментах світового ринку, зокрема з боку Бразилії – на американському континенті, а країн колишнього РС, зокрема України, та Індії – в регіонах ЄС, Південної й Південно-Східної Азії.

У цілому тенденції в цьому сегменті зернового ринку для України також надзвичайно сприятливі, адже відбувається стабільне зростання завдяки розвитку тваринництва та нарощування обсягів виробництва біопалива (ЄС).

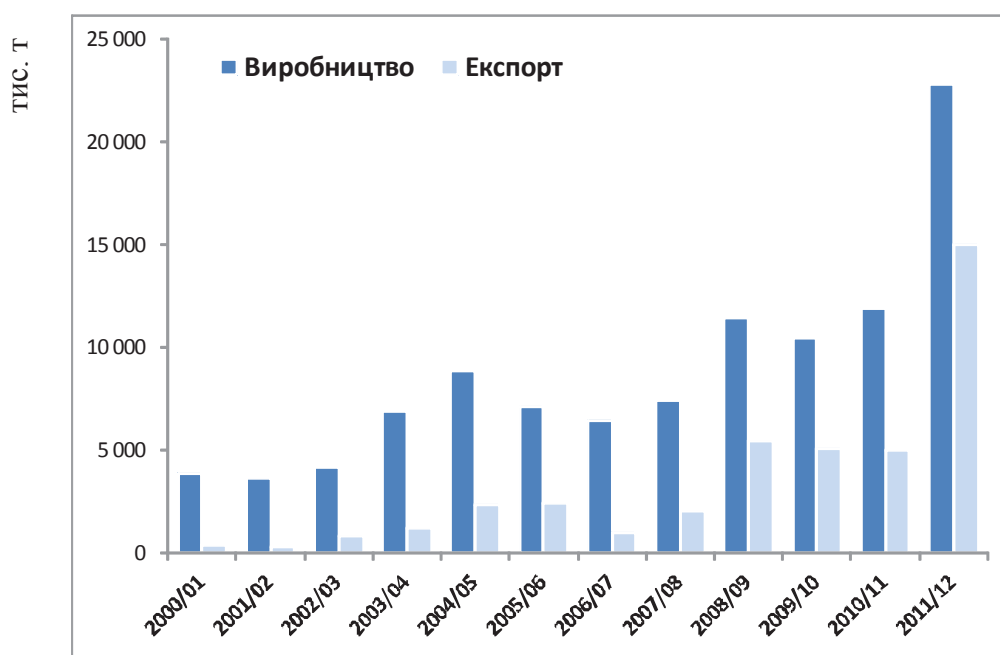

Рис. 4. Динаміка виробництва та експорту кукурудзи в Україні

Джерело: United States Department of Agriculture, Foreign Agricultural Service [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fas.usda.gov/psdonline/psdHome.aspx>.

Основне виробництво зерна ячменю зосереджено в регіонах ЄС, країн колишнього РС, Близького Сходу, Північної Америки та Океанії – відповідно 38,4%; 23,9; 8,7; 8,7 та 6,6%. При тому, що посівні площі цієї культури у світі суттєво не змінювалися протягом останніх 12 МР, а також не відбувалося істотних коливань щодо обсягів її світового виробництва, певні суттєві зміни сталися щодо регіонального розподілу виробництва. В ЄС і регіоні Східної Азії порівняно з 2000/01 МР у 2011/12 МР виробництво зерна ячменю зменшилося відповідно на 14,1 та 9,3%, в регіоні Північної Америки – в 1,8 раза. Але збільшилися обсяги виробництва

в Океанії (на 24,6%), країнах колишнього РС (30%), на Близькому Сході (19,5%), в Південній Африці (в 4,1 раза), Південній Америці (у 3,4 раза). Відповідно до зазначеного змінювався і рейтинг регіонів – ЄС змістився з першої на четверту позицію, Північна Америка – з третьої на п'яту, Південна Америка – з п'ятої на третю, країни колишнього РС – з четвертої на першу позицію.

Серед імпортерів (за результатами 2011/12 МР) найвища питома вага припадає на регіон Близького Сходу (58,1%), Східну Азію (19,8%) та Північну Африку (8,5%). При цьому обсяги імпорту до Близького Сходу збільшилися на 37,5%, до ЄС – на 21,

країн колишнього РС – на 34,3, Північної Африки – на 7,8%, Південної Америки – в 1,8 раза, зменшився імпорту – до регіонів Східної Азії (на 6,3%), Північної Америки (в 1,7 раза), Субсахарської Африки (у 2,8 раза).

До цього слід додати, що за досліджуваний період у частині імпорту ячменю зріс попит на нього в регіонах Близького Сходу й ЄС, відбулася стабілізація попиту в Східній Азії та Північній Африці при тому, що чітко визначилася тенденція до формування нових ринків, що розвиваються, в регіонах Південної Америки і країнах колишнього РС.

За результатами 2011/12 МР провідними виробниками зерна ячменю були наступні країни – ЄС, Російська Федерація, Україна, Австралія, Канада (рис. 5). Порівняно з

2000/01 МР Австралія перемістилася з сьомого на четверте місце, Канада – з третього на п'яте, Китай – з восьмого на 11, Україна – з шостого на третє, США – з п'ятого на восьме, Туреччина – з четвертого на шосте, Аргентина – з 14 на сьоме, Індія – з 11 на 14 місце у світовому рейтингу.

Серед країн-експортерів ячменю (за 2011/12 МР) до першої п'ятірки найбільших за обсягами входять Австралія, Російська Федерація, Аргентина, ЄС, Україна. Протягом досліджуваного періоду в рейтингу світових експортерів зерна ячменю Аргентина перемістилася з восьмої на третю, Канада – з третьої на шосту, ЄС – з першої на четверту, Російська Федерація – з шостої на другу, США – з четвертої на восьму позицію.

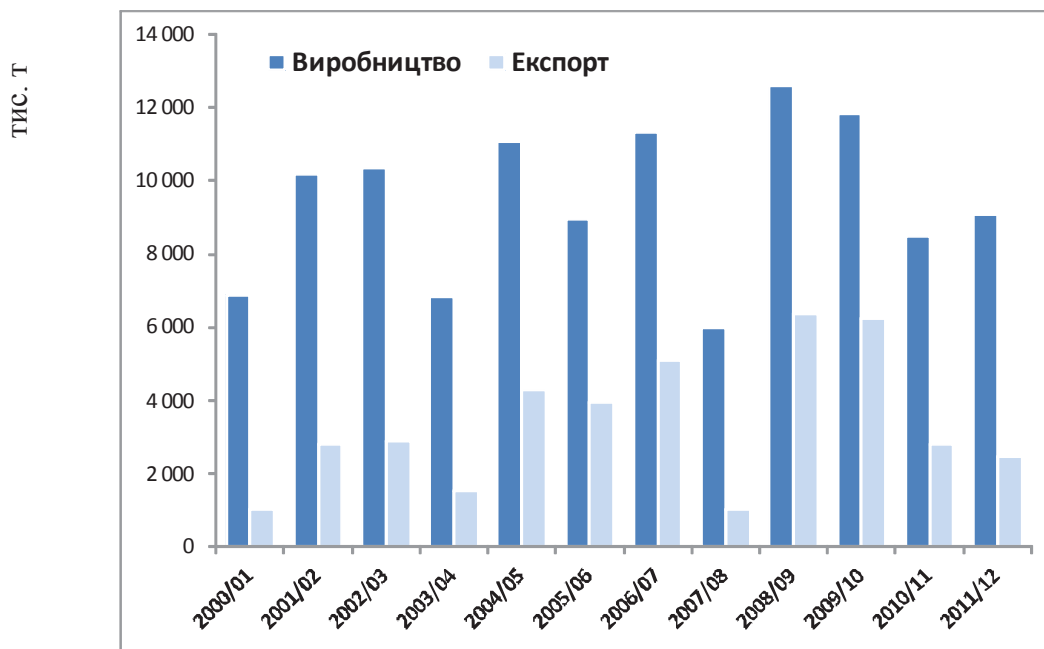

Рис. 5. Динаміка виробництва та експорту ячменю в Україні

Джерело: United States Department of Agriculture, Foreign Agricultural Service [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fas.usda.gov/psdonline/psdHome.aspx>.

Провідними імпортерами ячменю є Саудівська Аравія, Китай та Японія – відповідно 32, 8,6 і 7% світового обсягу імпорту. Суттєвою особливістю ринку ячменю є й те, що 10,6% світового імпорту зерна цієї культури припадає на групу також достатньо близьких до України у географічному аспекті країн – Іран, Ізраїль, Йорданію, Кувейт, Лівію, Марокко, що створює для нас надзвичайно вигідні можливості щодо подаль-

шого зміцнення своїх позицій на ринках цього регіону.

Проведені дослідження дають підставу для деякого узагальнення стосовно змін, які відбувалися на регіональних сегментах ринків досліджуваних зернових культур.

Щодо зерна пшениці слід відзначити зростаючий з 2008 року ринок країн Східної Азії, обсяг якого перевищує 15 млн т, ЄС і країн колишнього РС, зростання яких відбувається з 2010 року, – понад 7 млн т кожний,

Близького Сходу – понад 20 млн т, Південної Африки – близько 25 млн т, Південної Америки – до 15 млн т.

Проте обсяги імпорту в регіон Південної Азії з 2008 року знизилися у 2008-2011 роках практично вдвічі (з 10,95 до 5,5 млн т), тоді як спостерігається зростання обсягів імпорту в країнах регіону Південно-східної Азії (з 11,07 до 17,8 млн т – на 61%).

Разом із тим підкреслимо, що в цілому за досліджуваний період стало зростання показали ринки регіонів Південної Африки, Південно-східної Азії та Близького Сходу.

У частині імпорту кукурудзи спостерігається зростання його обсягів у країнах Карібського басейну (з 2003 р. із 1,6 до 2,3 млн т), Центральної Америки (з 2001 р. – із 1,9 до 2,9 млн т), Східної Азії (обсяг ринку – до 32 млн т), Близького Сходу (обсяг – до 10 млн т), Південної Африки (рівень зростання – із 8,99 млн т у 2005 р. до 13,1 млн т у 2011 р.), Північної Америки (з 2008 р. рівень зростання становив 28,7%), Південної Америки (з 8,2 млн т у 2008 р. до 9,6 млн т у 2011 р.).

Водночас певне зменшення імпорту кукурудзи відбувалося в країнах Південно-східної Азії (з 6,6 млн т у 2009 р. до 5,9 млн т у 2011 р.) та Субсахарської Африки (з 3,05 млн т у 2008 р. до 1,97 млн т у 2011 р.). У цілому найбільш стабільними протягом досліджуваного періоду були ринки регіонів ЄС, Близького Сходу, Південної Америки.

У регіоні Східної Азії щодо збільшення імпорту ячменю з 2006 року склалася достатньо чітка тенденція до зростання обсягу ринку – після певного зменшення обсягів у 2010/11 МР рівень імпорту у 2011/12 МР навіть дещо перевищив показник 2009/10 МР і становив 3,92 млн т.

На ринку країн ЄС із 2001/02 МР відбувалося зниження імпорту ячменю, обсяг якого порівняно з 2011/12 МР зменшився у 3,2 раза (з 1,375 млн т до 431 тис. т). У країнах колишнього РС припинилося падіння обсягів імпорту, яке відбувалося із 2003/04 МР до 2009/10 МР (з 786 до 158 тис. т), а протягом двох останніх років цей показник стабільно перевищує рівень 700 тис. т.

Звичайно, що найбільшим регіональним сегментом світового ринку зерна ячменю залишається ринок країн регіону Близького Сходу, обсяги імпорту зерна цієї культури після стрімкого зниження протягом 2008/09 – 2010/11 МР (з 12,4 до 7,75 млн т) у 2011/12 МР досягли рівня 11,8 млн т.

У регіоні Північної Африки обсяги імпорту після різкого зниження у 2001/02 – 2003/04 МР (з 2,05 млн т до 442 тис. т) поступово почали зростати, й у 2011/12 МР вже становили понад 1,6 млн т. Зрозуміло, що вищезначені регіональні ринки також вигідні та зручні для України, а тенденції – оптимістичні.

Регіон країн Північної Америки, на відміну від інших географічних сегментів світового ринку ячменю, відзначався найбільшою мінливістю показників обсягів імпорту – після різкого зменшення протягом 2000/01 – 2005/06 МР (з 801 до 192 тис. т) відбулося різке збільшення (до 849 тис. т у 2007/08 МР), далі – стабілізація (822 тис. т у 2009/10 МР), потім – падіння (до 282 тис. т у 2010/11 МР) та різке збільшення до 537 тис. т у 2011/12 МР. Очевидно, що відносно зерна ячменю даний сегмент світового ринку цієї культури знаходиться в стані формування й не показує стабільності. Також демонструє певне зростання незначний за обсягами ринок країн Південної Америки, де обсяги імпорту ячменю з 2003/04 по 2011/12 МР зросли з 478 до 800 тис. т.

Висновки. Зміни на світових ринках зерна досліджуваних культур, які відбулися з початку нового тисячоліття, створюють для України як одного із світових виробників зерна зазначених культур надзвичайно привабливі умови для наросування виробництва і, відповідно, експорту, а проведене дослідження показує стійку динаміку наросування споживання в країнах Близького Сходу, Північної Африки, в цілому регіону Азії.

Необхідно підкреслити, що початок нового тисячоліття в частині ринку зерна пшениці був позначений подальшим зміцненням тих його сегментів, формування яких відбувалося протягом другої половини ми-

нулого століття. Зокрема це стосується регіонів Східної й Південно-Східної Азії, Близького Сходу, Північної та Субсахарської Африки. У минулому маркетинговому році саме на ці складові світового ринку зерна пшениці припадало майже 70% його світового імпорту, що перевищило показник 100 млн т. Що стосується світового ринку зерна кукурудзи, то тут спостерігався активний розвиток попиту на дану продукцію на ринках Східної та Південно-східної Азії, Близького Сходу й Північної Африки, які у 2011/12 МР взяли на себе понад 60% (більше 50 млн т) світового імпорту зерна цієї культури.

У частині ринку зерна ячменю слід також відзначити зміцнення і стабільне зростання

попиту на нього в регіонах Близького Сходу, Східної Азії та Північної Африки, імпорт до яких у минулому маркетинговому році перевищив 80% світового експорту зерна цієї культури (понад 17 млн т).

За таких умов саме Україна може зайняти провідні позиції, особливо в регіонах Близького Сходу й Північної Африки, а також Східної, Південної та Південно-східної Азії, що, в свою чергу, створює унікальні можливості для підвищення врожайності та виробництва зернових культур, оскільки обсяг імпорту зерна пшениці, кукурудзи й ячменю у найближчих до України регіональних ринків цих культур нині становить величезні обсяги: пшениці – близько 50 млн т, кукурудзи – до 25, ячменю – 15 млн т.

Список використаних джерел

1. Смоляр В.І. Формування нової концепції харчування / В.І. Смоляр // Проблеми харчування. – 2004. – № 3(4). – С. 8-13.
2. The State of Food Insecurity in the World / FAO, Rome, 2012. – 65 p.
3. <http://www.fao.org/docrep/014/am859r/am859r01.pdf>.
4. http://www.fao.org/fileadmin/templates/wsfs/docs/synthesis_papers/How_to_Feed_the_World_in_2050_RU.pdf.
5. <http://www.fas.usda.gov/psdonline/psdHome.aspx>.

Стаття надійшла до редакції 28.11.2012 р.

* * *